

УДК 336.717

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФАКТОРИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ: АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ

Марченко О.В., Килипко К.Г.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

В статті розглянуто механізм здійснення факторингових операцій банком. Виділено основні типи факторингових операцій. Визначені основні етапи проведення факторингових операцій. Досліджено сутність та зміст факторингових транзакцій, які відбуваються щоденно, щотижня, щомісяця, щоквартально та щорічно.

Ключові слова: факторинг, банк, фактор, факторингова операція, банківська послуга.

Постановка проблеми. В теперішніх економічних, соціальних та політичних умовах підприємства та організації зіткнулися з проблемою пошуку ефективних шляхів та дієвих механізмів подолання негативних факторів, зокрема таких як: невиконання договірних умов постачання товарів та послуг з боку покупців, низьким рівнем розрахунків з власними клієнтами, недодержання дисципліни проведення оплат за відвантажені товари, недотримання обсягів оплати. В свою чергу зазначені фактори впливають на ефективність роботи підприємства, ведуть до дефіциту оборотних коштів, призводять до втрати прибутку у зв'язку з невикористаними можливостями. Одним з напрямків подолання нестачі оборотних коштів, який пропонують банки та небанківські фінансові установи, є факторинг. В провідних, з економічної точки зору, країнах Європи та США факторинг є поширеним механізмом управління дебіторською заборгованістю. Натомість в Україні він не має такого широкого розповсюдження. Але на сьогодні спостерігається тенденція до зростання кількості установ, які пропонують скористатися факторингом та кількості підприємств та організацій, які його використовують. Це, в свою чергу, свідчить про ефективність застосування факторингу в управлінні дебіторською заборгованістю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, які пов'язані з факторинговими послугами розглядали та вивчали науковці: Прохорова Ю.В., Герасимович А.М., Лисенков Ю.М., Струк Н.С., Белялов Т.Е., Карчова Н.М., Козакова М.О., Ступницький О.І., Фліпенко Ю.Ю. та інші.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Сьогодні питома вага фінансових установ, які пропонують послуги з факторингу, на фінансовому ринку України є не досить значною. В свою чергу підприємства звертають більшу увагу на такий вид фінансування, визнаючи його використання вигідним у господарській діяльності. За цих умов факторам необхідно максимально задовольнити потреби підприємств та організацій у факторинговому фінансуванні. Тому, окрім якісного надання послуг, перед банками стоїть завдання розробити та постійно удосконалювати механізм, який дозволить врахувати всі аспекти надання факторингових послуг та забезпечити прибутковість цього напрямку діяльності.

Цілі статті – розглянути факторингові операції з позиції банківської установи, а також виділити та описати основні аспекти механізму проведення факторингової операції банком.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах комерційні банки впливають на господарські відносини та відіграють велику роль у розвитку економіки держави. Вони виконують різноманітний спектр банківських операцій та надають велику кількість фінансових послуг підприємствам та організаціям. Однією з різновидів таких операцій є факторинг – один із прибуткових, але і не менш ризикованих видів банківських послуг та ефективний метод управління дебіторською заборгованістю для підприємств.

Перші факторингові операції в Україні були проведені у 2001 році. В той час ще була відсутня необхідна нормативна база, яка б визначала всі аспекти проведення факторингових операцій, нестача практичних навичок надання такого роду послуг та відсутність висококваліфікованого персоналу, який би зміг в своїй роботі врахувати всі переваги та ризики банку від надання факторингових послуг [1].

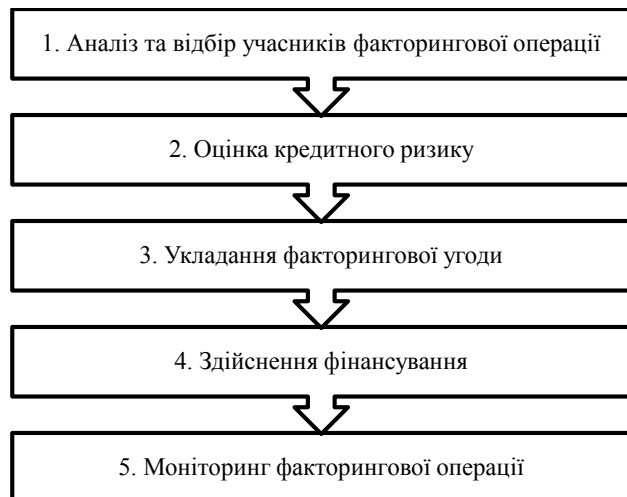
Зараз, відповідно до законодавчої бази України, факторинг розглядається як вид кредитної операції, яка передбачає придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів [2]. Цивільний кодекс України визначає факторинг, як фінансування під відступлення права грошової вимоги [3]. Відповідно до статті 350 Господарського кодексу України банк має право укласти договір факторингу, за яким він передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони за плату, а друга сторона відступає або зобов'язується відступити своє право грошової вимоги до третьої особи [4].

Науковці, які досліджували проблематику факторингу визначають його як комісійно-посередницьку діяльність пов'язану з поступкою банкові клієнтом-постачальником неоплачених платіжних вимог (рахунків-фактури) за поставленими товарами, виконаними роботами, послугами і, відповідно, права одержання платежу по них, тобто за інкасування дебіторської заборгованості клієнта [5]. На думку Лисенкова Ю.М. факторинг – це фінансова операція, за якою одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові ресурси, в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт поступається або зобов'язується поступитися фактору своїм правом грошової вимоги до третьої особи боржника [6]. Основою факторингу є переуступка першим кредитором прав вимог боргу третьої особи

другому кредитору з компенсацією вартості такого боргу першому кредитору [7].

З наведених вище визначень випливає, що факторингову операцію можна розділити на декілька етапів. На першому етапі постачальник (клієнт банку) здійснює поставку товару покупцеві (дебітор) з відстрочкою оплати. Далі (другий етап) покупець надає підтверджуючі документи про отримання товару відповідно до яких на третьому етапі постачальник відступає банку (фактору) право вимоги грошових коштів – власну дебіторську заборгованість. Отримавши зазначені документи, на четвертому етапі банк фінансує клієнта шляхом перерахування авансового платежу (до 90% дебіторської заборгованості). На п'ятому етапі, у визначені строки покупець повністю погашає свою заборгованість перед фактором, переказуючи коштів на банківський рахунок. Завершальним етапом факторингової операції є перерахування банком на рахунок постачальника залишку коштів за відвантаженим товаром.

В свою чергу банки розглядають факторингову операцію ширше, у вигляді більш складного механізму (рисунок 1). Та й уявлення про факторинг лише як спосіб фінансування – є досить хибним, оскільки крім фінансування дебіторської заборгованості фактор надає ряд інших послуг, які обумовлюються договором факторингу [8, 9].

Рис. 1. Механізм факторингової операції банку

Джерело: розроблено авторами

На стадії відбору учасників факторингової операції банк проводить аналіз не лише постачальника (клієнта), а й покупця (дебітора) [10]. Дебітор повинен мати позитивну ділову репутацію. Це стосується як безпосередньо компанії, так і її засновників та керівництва. Контрагенту, який приймається банком до факторингу, необхідно мати досвід роботи на відповідному ринку та з відповідною товарною групою. Та найголовніше покупець має підтримувати на належному рівні платіжну дисципліну з власними контрагентами та кредиторами.

Стосовно постачальника, то він має відповідати наступним критеріям:

- провадити діяльність не менше трьох років з дати державної реєстрації;
- мати розгалужену систему контрагентів (постачальники, покупці), яка відповідатиме по-

точній ситуації на ринку та дозволить підготувати структуру факторингової операції;

- мати стабільні (неодноразові) фінансові надходження від контрагентів, які пропонуються на факторинг;

- не бути пов'язаними з контрагентами, які пропонуються на факторинг;

- постачати ліквідні товари, які користуються попитом на ринку, мати стійку ринкову позицію та зважену стратегію;

- мати відкритий поточний рахунок в банку.

Крім того банк перевіряє контракти, які укладені між постачальником та покупцем, на предмет відповідності установчим документам підприємств та чинному законодавству (не мають їм суперечити), характер поставок (регулярність, сезонність, умови оплати) повинен відповідати прийнятним для відповідної групи товару та ринковому сегменту. В контрактах не має бути умов, які унеможливають відступлення права вимоги заборгованості за ним та не мають бути передбачені умови розрахунку за отриманий товар окрім прямих безготівкових платежів.

При оцінці кредитних ризиків банк проводить аналіз фінансового стану клієнта та дебітора, які мають відповідати вимогам, встановленим законодавством та внутрішніми положеннями [11, 12]. Окрім цього аналізуються комерційні відносини між постачальником та покупцем та укладені між ними контракти. Форми розрахунків та документообіг мають бути прозорими, історія ділових стосунків позитивною, види діяльності, товари та послуги відповідати статутним документам та укладеним контрактам на поставку товарів або виконання послуг. Перевіряються основні положення контракту між постачальником та покупцем на поставку товарів, відповідно до яких буде укладена факторингова угода з банком.

Факторингова угода між клієнтом та банком передбачає окрім базових статей (відповідальність сторін, строк та порядок врегулювання спорів, умови розірвання угоди) декілька параметрів та умов, на підставі яких визначаються права та обов'язки учасників факторингової операції [13, 14]. У факторинговій угоді визначається ліміт фінансування та ліміт покриття кредитного ризику, які можуть бути встановлені на клієнта або окремо на кожного контрагента (дебітора). Визначається частка фінансування, яка може бути до 90% від суми грошового зобов'язання, а також періоди платежу та регресу. Факторингова угода передбачає винагороду банку за проведення факторингової операції – плата за фінансування та комісія за надання факторингових послуг. А також визначаються обов'язки сторін. З боку фактора – це своєчасне надання фінансування, інформування клієнта про стан розрахунків з дебітором або можливих ускладнень з ними. Клієнт, в свою чергу, зобов'язується надати банку повний пакет документів про поставки, включаючи документи, які підтверджують, що постачальник відвантажив, а дебітор прийняв товар, надавати інформацію про обставини, які можуть змінити ступінь ризику факторингової операції для її сторін.

Факторингове фінансування здійснюється банками з урахуванням потреб та можливостей постачальників. Відповідно, маємо можливість виділити види факторингових операцій в залеж-

ності від потреб фінансування дебіторської заборгованості та підтримки міжнародної торгівлі та можливостей врахування ризиків неплатоспроможності дебітора та збору платежів за дебіторською заборгованістю (таблиця 1).

Таблиця 1

Види факторингових операцій

Фінансування дебіторської заборгованості: • Класичний факторинг • Операційний факторинг • Терміновий факторинг	Врахування ризиків неплатоспроможності: • З регресом • Без регресу
Підтримка міжнародної торгівлі: • Імпортний факторинг • Експортний факторинг	Збір платежів за дебіторською заборгованістю: • Звичайний факторинг • Агентський факторинг

Джерело: розроблено авторами

За умовами класичного факторингу банк фінансує постачальника авансом у розмірі до 90% від номінальної вартості відвантажених товарів або наданих послуг не пізніше наступного дня після отримання копій рахунків-фактури та підтвердження його прийому. Неоплачена частина дебіторської заборгованості перераховується в день після погашення покупцем належної суми.

Операційний факторинг передбачає перерахування дебіторської заборгованості в день після її погашення покупцем. Банк не фінансує постачальника авансом.

Терміновий факторинг пропонується клієнтам, які зацікавлені в отриманні фінансування у визначений договором факторингу день, що дозволяє постачальнику точно планувати власні фінансові потоки. Частина дебіторської заборгованості, що залишилась, перераховується в день погашення покупцем належної суми.

Зважаючи на виникнення ризиків неплатоспроможності дебітора банки пропонують факторинг з регресом та без регресу. При укладанні факторингової угоди з регресом ризик несплати покупцем заборгованості залишається на боці клієнта банку. Тобто якщо рахунки ніколи не оплатять, підприємство має самостійно покривати ці витрати. Постачальник погоджується самостійно покрити вартість неоплачених рахунків-фактур. В такому випадку кредитний ризик банку досягає мінімального значення, а постачальник може отримати економічну користь від негайно отриманих коштів за відвантажені товари. При проведенні факторингової операції без права регресу, банк приймає на себе ризики затримки оплати або несплати заборгованості дебітором. Постачальники не несуть відповідальність за рахунки-фактури, які не будуть оплачені. Але в такому випадку плата за послуги факторингу буде значно вища у порівнянні з факторингом з правом регресу.

Послуги факторингу також можливо використовувати у випадках зовнішньоекономічної діяльності [15]. Для такої категорії клієнтів банки пропонують імпортний та експортний факторинг за участю іноземного фактора. Наявність такого виду факторингових послуг відчутно полегшують виконання міжнародних угод та значно підвищують безпеку експортних та імпорتنих торгових операцій. При імпортному факторингу банк гарантує платоспроможність вітчизняного

покупця, таким чином забезпечуючи довіру до нього з боку іноземного експортера. При експортному факторингу банк у співпраці з іноземним фактором гарантує захист дебіторської заборгованості українського постачальника та бере на себе процес її врегулювання у разі виникнення форс-мажорних обставин, наприклад таких, як неплатоспроможність іноземного покупця.

З точки зору збору платежів за дебіторською заборгованістю банк може запропонувати звичайний факторинг, тобто банк буде самостійно виконувати дії по збору та надавати інформацію про стан дебіторської заборгованості клієнту. За агентським факторингом банк може не втручатися в процес збору платежів, але при цьому обліковує дебіторську заборгованість клієнта. Постачальник бере на себе роботу та відповідальність щодо збору дебіторської заборгованості, інформує покупців про те, на які рахунки мають надходити платежі, та діє як агент банку.

Опис різновидів факторингових операцій доводить, що факторинг окрім фінансування дебіторської заборгованості включає в себе інші види послуг [16, 17]. Фактор бере на себе адміністрування та розрахункове обслуговування дебіторської заборгованості, що включає перевірку розрахункових документів та їх обробку, облік прав вимоги погашення заборгованості, прийом та обробку платежів по факторинговим рахункам, підготовку та надання клієнту звітів щодо стану дебіторської заборгованості, руху платежів дебіторів. Окрім цього фактор проводить роботу з інкасації дебіторської заборгованості. Здійснює моніторинг стану дебіторської заборгованості, прогнозування сум інкасації, проводить інформування дебітора про строки та розміри оплати заборгованості за отримані товари, контролює повноту та своєчасність погашення дебітором заборгованості. Банк проводить інформаційно-аналітичне обслуговування, вивчає та надає постачальникам інформацію про торгівельно-закупівельну діяльність дебітора, досвід його роботи, ділову репутацію, фінансовий стан, платіжну дисципліну та кредитну історію.

Після укладання факторингової угоди та здійснення фінансування банк проводить моніторинг факторингових операцій. Моніторинг включає аналіз клієнта, дебітора та аналіз факторингових транзакцій. В процесі аналізу клієнта або дебітора банк відстежує факти їхньої діяльності, які дозволять визначити здатність до повернення фінансування дебітором, а у разі невиконання ними своїх обов'язків – клієнтом. На протязі дії факторингової угоди відстежується фінансовий стан клієнта та дебітора, фінансова дисципліна, виявлення пов'язаних з ними осіб, факти виникнення банкрутства або кримінальної відповідальності, арешти майна або рахунків. Взагалі банк намагається відслідковувати та аналізувати будь-які події, які можуть привести до погіршення стану обслуговування заборгованості за факторинговими операціями.

Аналіз факторингових транзакцій відбувається щоденно, щотижня, щомісяця, щоквартально та щорічно [13, 14]. Щоденно банк проводить збір дебіторської заборгованості та адміністрування платежів. Кожного тижня банк проводить аналіз повноти та строків оплати, які встановлені факторинговою угодою, аналізує наявність простро-

ченої заборгованості. Щомісячно переглядається інформація про стан розрахунків та обслуговування заборгованості дебітором, а також звіти про затверджену категорію клієнта відповідно до внутрішніх нормативних положень. Кожні три місяці фактор аналізує фінансову звітність клієнта, приділяє увагу розвитку фінансового стану та ситуації, руху грошових потоків та обслуговування боргу. Також перевіряється розвиток факторингових транзакцій. В цьому випадку порівнюється очікуваний та фактичний обіг по факторинговій операції, достатність ліміту фінансування, платіжна дисципліна дебіторів, наявність простроченої заборгованості, стан взаємодії з клієнтом та його дебіторами, швидкість їх реагування на запити банку. Також банк збирає інформацію з відкритих та інших доступних йому джерел про стан галузі клієнта, тенденції ринку, конкурентні позиції клієнта та дебіторів, якість менеджменту на підприємствах. Щорічно банк вимагає від клієнта оновлення інформації, яка була надана при укладанні факторингової угоди, враховується розвиток факторингових транзакцій. В результаті чого банк може прийняти рішення про відмову у подальшому фінансуванні, переглянути умови обслуговування клієн-

та, перелік дебіторів, ліміти фінансування. Тобто корегуванню можуть підлягати будь-які основні параметри факторингового фінансування, що обов'язково передбачено факторинговою угодою.

Висновки та пропозиції. Банківська система є важливою складовою економіки держави. Для зміцнення конкурентоспроможності банки прагнуть надавати якісні клієнтам на взаємовигідних умовах. Факторинг одна з таких послуг, яка є ефективним джерелом фінансування для підприємств та одночасно забезпечує дохідність банківським установам. З метою надання якісних та водночас прибуткових факторингових послуг банки прагнуть виробити дієвий механізм, який враховуватиме всі переваги та можливі ризики факторингового фінансування для банку. Для зміцнення власних позицій в конкурентній боротьбі з іншими фінансовими установами банкам необхідно постійно відслідковувати тенденції розвитку факторингових операцій та оперативно вносити корективи у власний механізм надання факторингових послуг. Основний напрямок подальшого удосконалення механізму факторингових операцій – є всебічне вивчення європейського досвіду та його адаптування до реалій ринку банківських послуг України.

Список літератури:

1. Прохорова Ю.В. Дослідження стану ринку факторингу в Україні / Ю.В. Прохорова, М.О. Терновська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_30/10pyvofi.pdf
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Герасимович А.М. Факторингові операції: механізм проведення, ризики, оподаткування, облік, аналіз та аудит / А.М. Герасимович, І.А. Герасимович, Н.А. Морозова-Герасимович // Аудитор України. – 2008. – № 15. – С. 16-24.
6. Лисенков Ю.М. Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник / Ю.М. Лисенков. – К.: Зовнішня торгівля, 2005. – 232 с.
7. Струк Н.С. Фінансово-облікове забезпечення факторингових партнерських угод в Україні / Н.С. Струк // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку [Текст]: [зб. наук. пр.] / відп. ред. О.Є. Кузьмін. – Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 652 с. іл. – (Вісник / Національний університет «Львівська політехніка»; № 647). – С. 221-228.
8. Белялов Т.Е. Аналіз форм і методів управління дебіторською заборгованістю у складі оперативних фінансових активів корпорації / Т.Е. Белялов // Актуальні проблеми економіки. – 2005. № 9(51). – С. 30-36.
9. Козакова М.О. Факторинг на ринку фінансових послуг України / М.О. Козакова // Магістеріум. Економічні студії. – 2011. – № 44. – С. 41-46.
10. Карчова Н.В. Особливості обліку факторингових операцій / Н.В. Карчова // Управління розвитком. – 2011. – № 3(100). – С. 160-161.
11. Ступницький О.І. Сучасний факторинг: ефективність торговельних операцій та управління корпоративними фінансами: навч. посібник / О.І. Ступницький, В.М. Коверда. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 255 с.
12. Філіпенко Ю.Ю. Факторингові операції комерційних банків: механізм проведення, особливості обліку, проблеми та перспективи розвитку в Україні / Ю.Ю. Філіпенко, А.В. Сатановська // Вісник ПДАБА. – 2011. – № 6-7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vpabia/2011_6-7/25.pdf
13. Офіційний веб-сайт ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://www.ukrsotsbank.com/ccfactoring/>
14. Офіційний веб-сайт ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» Скрипник // <https://www.aval.ua/ru/corporate/finbizn/factoring/>
15. Аванесова Н.Е. Особливості міжнародного факторингу як фінансового інструменту / Н.Е. Аванесова, А.Ю. Логвиненко // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХП»: зб. Наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХП». – 2015. – № 60(1169). – С. 106-109.
16. Скрипник Ю.Ю. Управління і розвиток банківських факторингових операцій в Україні / Ю.Ю. Скрипник, О.В. Марченко // ББК 65.262. 2 я 43 П 78. – С. 32-35. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fin.kharkov.ua/docs/conf/dl_2015/materials2014p4.pdf#page=32
17. Колодізева С.О. Розвиток ринку факторингових послуг України в умовах європейської інтеграції // Бізнес Інформ. – 2016. – № 1. – С. 282-287.

Марченко О.В., Килипко К.Г.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

ФИНАНСОВЫЙ МЕХАНИЗМ ФАКТОРИНГОВЫХ ОПЕРАЦИЙ БАНКА: АНАЛИЗ КЛЮЧЕВЫХ АСПЕКТОВ

Аннотация

В статье рассмотрен механизм осуществления факторинговых операций банком. Определены основные этапы проведения факторинговых операций. Исследована сущность и содержание факторинговых сделок, которые происходят ежедневно, еженедельно, ежемесячно, ежеквартально и ежегодно.

Ключевые слова: факторинг, банк, фактор, факторинговая операция, банковская услуга.

Marchenko O.V., Kilipko K.G.

Kharkiv National University of Construction and Architecture

FINANCIAL MECHANISM FACTORING BANK: ANALYSIS KEY ASPECTS

Summary

In the article the mechanism of factoring bank. The main is types of factoring operations. The basic of steps of factoring operations. The essence and content of factoring transactions that occur daily, weekly, monthly, quarterly and annually.

Keywords: factoring, bank, factor, factoring transaction banking, financing, risk monitoring, factoring agreement.